

Michaela Kořistová

Pygmalionský příběh Marie Karasové-von Kölbl

Příběh chudé ale krásné dívky, kterou milující muž „oživí“ tím, že jí vdechne život skutečně nebo symbolicky zprostředkováním vzdělání, případně i pozdějším sňatkem a sociálním vzestupem, bývá často námětem příběhů červené knihovny. Přestože bylo toto téma zpracováno i známými autory, z nichž nejproslulejší verze z pera George Bernarda Shawa byla uveřejněna roku 1912, zůstává podobná událost uvěřitelná a v reálném životě představitelná jen pro menší část čtenářů. Fakt, že se podobné příběhy přesto stávají, dokládá osud služebné Marie Karasové, který se odehrál na samém konci 19. století.

Marie Karasová se narodila dne 7. 9. 1874 se v Přívěticích poblíž Rokycan jako nejstarší dcera Josefa Emanuela Karase (12. 7. 1846 – 5. 1. 1921) a jeho manželky Barbory, rozené Seifertové (18. 11. 1855 – 23. 1. 1911). Rodina se brzy rozrostla o další děti: Klimenta, Annu, Justinu, Barboru, Bohumila a Boženu a bylo třeba, aby nejstarší dcera nastoupila do nějakého zaměstnání a ulevila tak svým rodičům. Otec Josef Karas, nebyl již v necelých čtyřiceti letech schopen pro silné revmatické bolesti rukou vykonávat své povolání hrnčíře a rodinu živilo vlastně jen pole a několik kousků dobytka. Karas se snažil zajistit zaměstnání přinejmenším i pro staršího syna Klimenta, ale příliš úspěšný nebyl. Sháněl proto protekci na všech stranách: „*Ráčila jste učiniti zmínku, že by služka Vaše přimluvila se o Klimenta za místo u strýce svého bylo by nam milé. Byl jsem už také v Plzni v září t. r. V Měšťanském pivováře ale portýr mi k p. mistrovi nedovolil, že prý se žádní bednáři nepřijímají.*“¹⁾

S minimálním rozsahem vzdělání a jen se znalostí češtiny měla jeho dcera Marie málo možností a hledala si tedy místo služebné. Není jasné, zda práce v rodině spisovatelky Růženy Svobodové (1868–1920) a jejího manžela Františka Xavera Svobody (1860–1943) bylo jejím prvním místem v daleké Praze, ale na její život měla rozhodující vliv. V sousedství bytu Svobodových bydlel i student práv Rudolf Josef Karel Kölbl, který se narodil 20. 1. 1873 v Bavorech (něm. Pardorf) nedaleko Mikulova jako starší syn²⁾ c. k. hejtmana Josefa Kölbla a jeho manželky Žofie, rozené Darbekové.³⁾ Marie na něj velmi zapůsobila. Neodradila ho její nevzdělanost, ani nižší sociální zařazení a chudoba. Zřejmě již velmi brzy po seznámení se rozhodl, že se s Marií ožení a cíleně začal usilovat o její vyšší vzdělání. Ani Marii nebyl podle jejích dochovaných dopisů Růženě

Svobodové⁴⁾ lhostejný, i když nápadníků neměla nedostatek. Někdy v polovině roku 1894 odešla pod vlivem Rudolfa Kölbla ze služby u Svobodových a postupně pracovala v různých německy hovořících rodinách, aby se v tomto jazyku naučila plynule hovořit. Rudolf Kölbl jí kromě toho pravidelně zásoboval těmi českými i německými knihami a časopisy, o nichž byl přesvědčen, že jsou pro vzdělání jeho milé potřebné. Navštěvovali spolu také divadla, a to jak ryze zábavné produkce v divadle Varieté, tak na náročnější repertoár Národního divadla.⁵⁾

Kölbl záhy dokončil svá právnická studia a roku 1895 získal místo politického úředníka u C. k. zemské vlády v Opavě. O tři roky později ale došlo v jeho rodině k významné změně, která znamenala zvýšení vážnosti všech jejích členů. Příčinou bylo povýšení Rudolfova otce Josefa Kölbla (* 12. 4. 1819 v Bavorech). Ten od svých 22 let sloužil v armádě, kde se vypracoval skutečně od píky. Začal v nejnižší hodnosti prostého vojína u pěchoty, poté se stal důstojnickým sluhou (26. 5. 1843 – 9. 12. 1844), vojínem (10. 12. 1844 – 9. 4. 1845), od posledního uvedeného data byl povýšen na svobodníka a pak postupně dále na desátníka (od 16. 12. 1847), šikovatele (od 10. 6. 1848 do 4. 3. 1859), poručíka II. třídy (od 5. 3. 1859), poručíka I. třídy (od 30. 4. 1859). 1. 7. 1870 byl jmenován nadporučíkem, 1. listopadu 1870 hejtmánem II. třídy. V této hodnosti 30. září 1871 odešel do zálohy a v ní byl nadále veden v evidenci zeměbranceckého pěšího praporu (batalionu) č. 13 až do 30. června 1875, kdy definitivně odešel na odpočinek.⁶⁾

Po svém odchodu do výslužby žil v Praze, odkud pocházela jeho manželka Žofie, nejprve zřejmě s oběma syny, po odchodu mladšího Richarda k 1. pevnostnímu dělostřeleckému pluku do Vídně již jen s Rudolfem. Od roku 1898 pak bydlel u syna Rudolfa v Opavě. Zde byla 6. 5. 1898 sepsána jeho žádost císaři Františku Josefu II. o povýšení do šlechtického stavu a s tím spojené udělení titulu „Edler“ (šlechtic).⁷⁾ Není doloženo, co Josefa Kölbla po tolika letech ve výslužbě přimělo žádat náhle podat, pravděpodobně se ale jednalo o iniciativu obou nebo jednoho z jeho synů, pro něž by povýšení do šlechtického stavu znamenalo zvýšení prestiže v zaměstnání státního úředníka, resp. důstojníka. Není divu, že v žádosti Josefa Kölbla je také ohled na prospěch jeho dvou synů akcentován.

K zásluhám, které mohly pro udělení nobilitace padat na váhu, patřila především nepřetržitá, déle jak třicetiletá služba Josefa Kölbla v rakouské armádě, během níž se mimo jiné zúčastnil tažení z let 1848–1849, kterému velel maršál Radecký v severní Itálii, kde bojoval v několika bitvách, včetně bitvy u Novary. Poměrně menší význam měla jeho vyznamenání, protože byl pouze nositelem Válečné medaile (Kriegsmedaille), jež se udělovala všem účastníkům příslušného válečného tažení a dále Vojenského služebního oznaku III. třídy pro důstojníky (Militär-Dienstzeichen III. Classe für Offiziere), který důstojníci získávali po příslušném počtu odsloužených letech. Přesto byl jeho celkové zásluhy o monarchii uznány a již 2. 8. 1898 bylo Kölblově žádosti vyhověno. Byl povýšen do šlechtického stavu, získal titul „Edler“ (šlechtic), predikát „von Kölbl“ a byl mu udělen

4) Také další korespondence Marie Karasové je uložena v LA PNP, SVOBODOVÁ.

5) Nedatovaný dopis Marie Karasové Růženě Svobodové, LA PNP, SVOBODOVÁ.

6) Zeměbrana byla po předchozím zrušení v Rakousku-Uhersku opět obnovena roku 1868. – Popis služebního postupu je obsažen v nobilitačním spise, uloženém v ÖSTERREICHISCHES STA-ATSARCHIV WIEN, ALLGEMEINES VERWALTUNGSARCHIV, ADELSARCHIV, JOSEPH KÖLBL, ADELSTAND (EDLER VON) 1898 (dále cit. jako ÖA AVA, ADELSARCHIV, KÖLBL 1898). Za získání podkladů týkajících se Josefa Kölbla ve vídeňském AVA děkuji tímto panu Doc. PhDr. Janu Županičovi, PhD., bez jehož pomoci by tento článek nemohl vzniknout.

7) Žádost o nobilitaci, ÖA AVA, ADELSARCHIV, KÖLBL 1898.

1) Dopis Josefa Karase Růženě Svobodové z 23. 12. 1895, uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, fond Růžena Svobodová (dále cit. jako LA PNP, SVOBODOVÁ).

2) Mladší syn Richard Kölbl se narodil 13. 5. 1875 a stejně jako otec se později věnoval vojenskému řemeslu. Jeho dalším osudům jsem se v této studii nevěnovala.

3) Někdy bývá její rodné příjmení uváděno jako Dambeková.

erb.

Erb nového šlechtického rodu Kölblů symbolikou užitých heraldických figur naznačoval profesi svého zakladatele: V modrém štítě šikmo položená kuše, přes kterou je kosmo položen meč se zlatým jilcem a záštitou, vše převýšeno řadou tří stříbrných hvězd (1 1 1). V klenotu na korunované turnajské přílbě vpravo s modro-stříbrnými a vlevo modro-zlatými příkrývadly rostoucí zlatý lev s červeným jazykem.⁸⁾

Je tedy zřejmé, že rodina – nyní již Rudolfa von Kölbl (nebo z Kölblů jak se v česky psaných dopisech podepisoval)⁹⁾ – nebyla příliš spokojena s představou nemajetné služebné Marie jako jeho potencionální nevěsty. Novému Rudolfově společenskému statusu by minimálně jistě více odpovídala dcera některého z Rudolfových kolegů, s jejíž pomocí by mladý státní úředník a nyní i šlechtic mohl získat konexe a slušné věno. Ideálem byla nevěsta s věnem okolo 20.000 zlatých.¹⁰⁾ Bylo to jistě způsobeno i faktem, že bohatá nebyla pražská rodina Rudolfovy matky Žofie, jejíž otec býval královský stavovský expeditor – tedy nižší poštovní úředník,¹¹⁾ ani sám otec Josef von Kölbl, který jako vysloužilý důstojník příliš velkého jmění v dlouholeté službě nenabyl. Rakouští důstojníci rozhodně neoplývali nadprůměrnými příjmy, což bývalo důvodem jejich častých nářků. Tento fakt se odrazil i v soudobé literatuře, kde nalezneme často téměř typizovanou postavu fešného, leč chudého a věčně zadluženého důstojníka, shánějícího zámožnou nevěstu.

Rudolf von Kölbl se nicméně své představy o svatbě s Marií Karasovou nemínil vzdát a prosadil ji i navzdory odporu svých příbuzných. Pro nevěstinu rodinu byl naopak ženichem přímo snovým. Od sňatku si rodina hodně slibovala a doufala, že se jeho prostřednictvím podaří nejen zajistit oběma synům dobré zaměstnání, ale i výhodně provdat všechny další dcery. Existenci Mariiny „dobré partie“ se proto dlouho snažila před svým okolím utajit. Důvodem byla pravděpodobně nejen potenciální závist sousedů, ale snad i strach, aby nápadníka nepřebralo některé jiné děvče z okolí. Marie Karasová o tom napsala v dopise Růženě Svobodové: „*Také Vám milostivá paní musím psát, že jsme se s dědečkem¹²⁾ již viděli, přijel do Holoubkova a já jsem sebrala Klimenta¹³⁾ a šli jsme mu naproti, do Přivětic jsem ho ale nevedla, protože bychom byli udělali povstání v celém okolí, myslím, že by byli všichni lidé běhali po hlavách, byli jsme tedy jen v Holoubkách a v Mýtě...*“¹⁴⁾

I přes uvedené komplikace se 8. února 1899 konala v Bílině poblíž Teplic svatba Marie Karasové s Rudolfem von Kölbl. Oba svědci pocházeli téměř příznačně z ženichovy strany. Byli jimi Rudolfův mladší bratr Richard von Kölbl a Rudolfův přítel Ing. Václav Fischer z Hradce Králové.¹⁵⁾ Sňatkem získala Marie Karasová i šlechtický stav a šlechtický

8) Nobilitační listina, ÖA AVA, ADELSARCHIV, KÖLBL 1898.

9) Dopis Rudolfa von Kölbl Růženě Svobodové z 6. 12. 1899, LA PNP, SVOBODOVÁ. Pohlednice Rudolfa von Kölbl tchánovi Josefu Karasovi z r. 1914 v soukromém archivu autorky.

10) Nedatovaný dopis Marie Karasové Růženě Svobodové, LA PNP, SVOBODOVÁ.

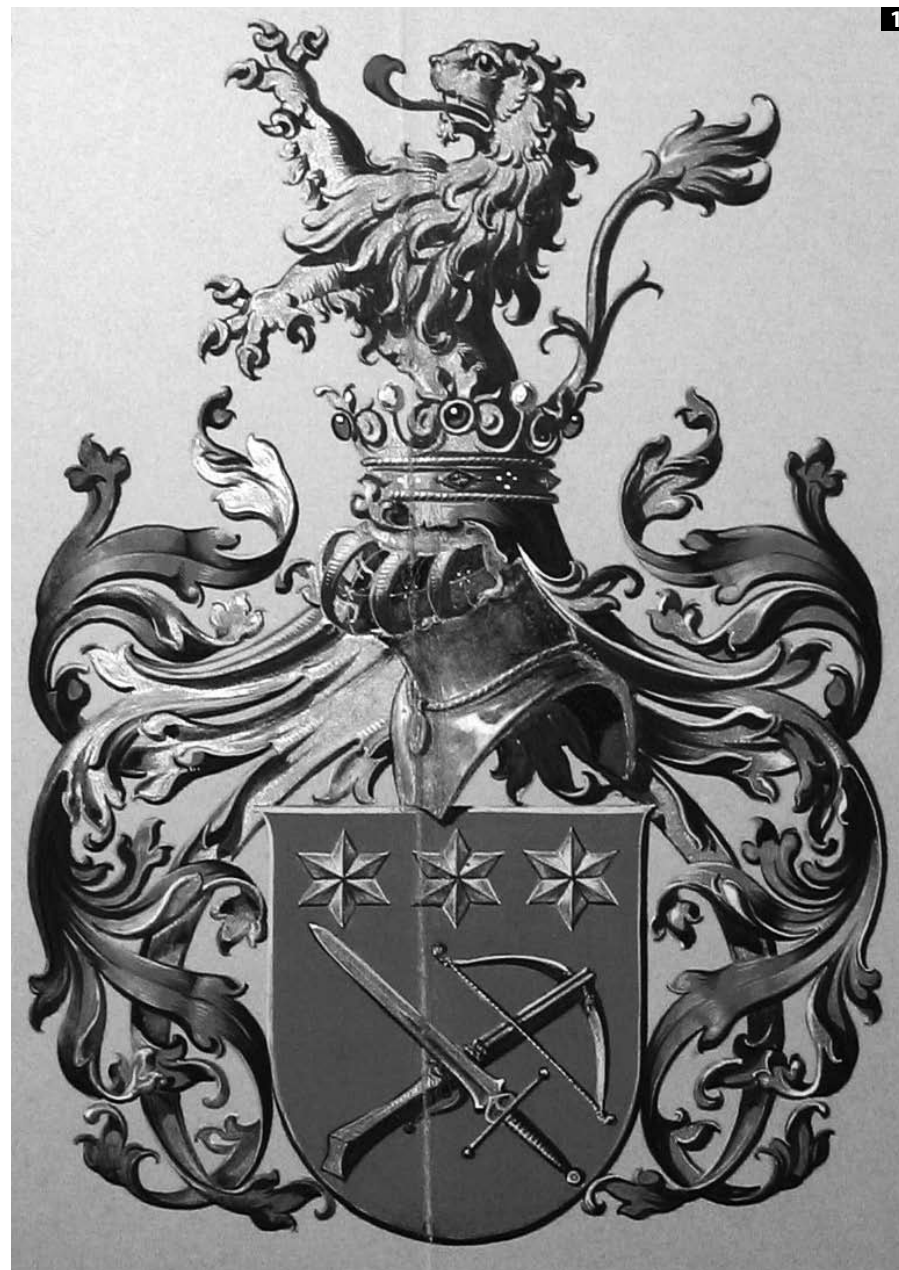
11) Povolání Karla Darbeka (či Dambeka) je uvedeno v křestním listu jeho vnuka Rudolfa von Kölbl, Moravský zemský archiv Brno, Římskokatolický farní úřad Bavy, matrika nar., sv. III, s. 114.

12) Přezdívka Rudolfa Kölbla.

13) Bratr Marie Karasové.

14) Dopis Marie Karasové Růženě Svobodové z 29. 4. 1895, LA PNP, SVOBODOVÁ.

15) Dopis Marie Karasové Růženě Svobodové z 20. 3. 1899, LA PNP, SVOBODOVÁ. – Zde bych ráda poděkovala paní Janě Vanišové ze Státního okresního archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích (dále cit. jako SOKA Litoměřice) za ověření údajů v zápisu o sňatku Marie Karasové s Rudolfem von Kölbl, který je v tamním archivu uložen.

Erb udělený roku 1898 Josefu Kölblovi spolu s povýšením do šlechtického stavu a predikátem von Kölbl.

stav měly samozřejmě získat i děti, které by se z manželství narodily.

Brzy po svatbě se novomanželé přesunuli do nového působiště Rudolfa von Kölbl, kterým byl Fryštát (nyní součást Karviné), kam byl přeložen. Novomanželka informovala Růženu Svobodovou o své nové domácnosti a neopomněla si postěžovat „*Byty jsou zde ale příliš drahé, mi platíme za 3 pokoje a kuchyň 320 zl., bydlíme hned u města v jedné vile.*“¹⁶⁾ Byt ale neobývali sami, žil s nimi i Rudolfův otec – nyní již osmdesátiletý a těžce nemocný Josef von Kölbl. V létě se jeho stav ještě zhoršil a snacha Marie jej obětavě nepřetržitě ošetřovala, byť byla již ve vysokém stupni těhotenství. Dne 6. 11. 1899 hejtman v.v. Josef von Kölbl zemřel. Jeho pohřbu o dva dny později se ale jeho snacha již nezúčastnila, neboť téhož dne porodila dceru Žofii Johanu Marii, která byla o dva dny později ve Fryštátě pokřtěna. Kmotrem byl Rudolfův bratr Richard, který do Fryštátu původně přijel na pohřeb svého otce a kmotrou se v zastoupení stala jedna z tet bratří Kölblů – sestra jejich zesnulé matky Žofie, paní Johanna Dambeková z Prahy.¹⁷⁾

Ze svého rodinného štěstí se ale Kölblovi dlouho těšit nemohli. Rudolf von Kölbl popsal v dopise Růženě Svobodové další události takto: „*Bohužel 4. den po porodu [Marie] onemocněla, dostala zápal plobřišnice. Za 10 dní prohlásil ji lékař za zotavenou a dovolil jí, aby denně na 1–2 hodiny vstala. Dvakrát s námi obdávala. Třetí den dostala zimnici, zavolal jsem zdejší 2 lékaře a pak třetího, velmi zkušného z Těšína. Poprvé nevěděli, oč se jedná. Plobřišnice byla v pořádku. Pak za 2 dny zjistili zápal žil (Venen-Entzündung) na levé noze. Noha hrozně otekla a zrudla. Minulý čtvrtek bylo mé drahé Mařce tak zle, že jsem ji dal zaopatřit. Byla přítom úplně při vědomí... Ulehčilo se jí. V sobotu v poledne přijely 2 tetičky z Prahy, pozvala je a měla radost, že nás navštívily. Převzaly ošetřování, ku kterému jsem poslední dny měl i ošetřovatelku z Těšína, ačkoli jsem sám skoro stále u svého mláčka dlel. Nastala slabost srdce, tepny skoro nebyl cítit. Dali jsme Mařence kafrové injekce. K půlnoci nejdražší mi bytost na světě tiše zesnula.*“¹⁸⁾ *Zoufal jsem. Kdyby mi několik hodin před smrtí nepřikázala, abych se staral o dítě a kdyby nikdo nebyl přítomný, nevím, co by se bylo stalo. Tak musím a chci žít dále pro naši malou Žofičku.*“¹⁹⁾

Dceru Žofii tedy ovdovělý Rudolf von Kölbl vychovával sám. Zpočátku mu pomáhala Mariina mladší sestra Anna, která do Fryštátu přijela krátce před Žofiiným narozením, a o níž se její rodiče v koutku duše domnívali, že by později mohla zaujmout sestřino místo a za ovdovělého Rudolfa von Kölbl se provdat. Nestalo se tak a Anna se po nějaké době vrátila do rodných Přívětic. Ani ostatním sourozencům Marie Karasové se nevedlo tak, jak si s ohledem na svatbu nejstarší sestry představovali. Žádná z Mariiných sester se neprovdala za ženicha, který by ji společensky nebo majetkově pozvedl a ani oba Mariini bratři později nedosáhli významnějšího postavení – Kliment Karas byl řemeslníkem a Bohumil Karas sloužil jako četník.

Přestože bylo v posledních 50 letech existence monarchie uděleno tzv. prosté

16) Dopis Marie Karasové Růženě Svobodové z 20. 3. 1899, LA PNP, SVOBODOVÁ. Pro státního úředníka bylo společenskou nutností mít odpovídající ubytování, přestože náklady na něj často pohlcovaly velkou část jeho příjmů.

17) Zemský archiv v Opavě, Římsko katolický farní úřad ve Fryštátě, sv. IX. z let 1859–1905, fol. 609, poř. č. 122. Za pomoc při získání přesných údajů z matriky děkuji paní Ivaně Gebauerové z téhož archivu.

18) Marie (Karasová) von Kölbl pravděpodobně zemřela následkem embolie vzniklé z důvodu zánětu žil a následné trombózy.

19) Dopis Rudolfa von Kölbl Růženě Svobodové z 6. 12. 1899, LA PNP, SVOBODOVÁ.

šlechtictví celkem 2194 důstojníkům,²⁰⁾

lze pochybovat, že by osudy mnoha z nich nebo členů jejich rodin houfně zaujaly spisovatele krásné literatury. V případě rodiny Kölblů tomu ale bylo jinak. Po úmrtí Marie (Karasové) von Kölbl byly její osudy zpracovány spisovatelkou Růženou Svobodovou, s níž Marie udržovala dlouholetý písemný kontakt. Zdá se, že povídka, která popisuje Mariiny osudy v podstatě od seznámení s Rudolfem von Kölbl až do její předčasné smrti, vznikla velmi záhy po Mariině úmrtí, neboť již 18. ledna 1900 píše Růženě Svobodové F. X. Šalda: „*Má drahá přítelkyně, přečetl jsem Vaši povídku a líbí se mi. Je taková prostá, úsečná, hybná, kupředu přímo se ženoucí jako ta bytost, která je jejím syžetem... Nevím, bude-li se Vám to zdát, ale já měl dojem svlačce nebo nějaké jiné úponkové rostliny,*

která velmi rychle vystřelí se do vrcholu stromu, ale vysoko vadne přílišným žářem; je zvyklá na rodný stín při zemi... Marii postavila jste čistý, bílý pomník. Přemýšlel jsem, jak krásné je umění, že to dovede.“²¹⁾ Pracovní metodou spisovatelky, která se ve své tvorbě zabývala osudy dívek a žen, bylo přesné pozorování osob i dějů, které zpracovávala ve svých románech a povídkách, jak o tom podává svědectví její současník Jiří Karásek ze Lvovic: „*A paní Růžena chodila po Praze se svými pověstnými zápisnítky, kde co viděla, poznamenala a pak upravovala... V jejich líčeních se poznávali lidé se všemi detaily... a byly z toho pak trapné mrzutosti.*“²²⁾ Karáskovo hodnocení se může jevit ve vztahu ke

Svatební foto Rudolfa von Kölbl a Marie Karasové.
(Bílina, únor 1899)

20) ŽUPANIČ, J.: Nová šlechta Rakouského císařství. Praha 2006, s. 122.

21) LOUŽIL, Jaromír – MOURKOVÁ, Jarmila – WAGNER, Jan (edd.): Tíživá samota. Korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové, Praha 1969, s. 183 a 336. Stejný názor zastávali také uvedení editoři tohoto vydání korespondence Šaldy a Svobodové.

22) Zmíněná literární koterie (F. X. Šalda – Růžena Svobodová – F. X. Svoboda) viz KARÁSEK ZE LVOVIC,

Svobodové jako příkré, svědectví současníků²³⁾ i autorčina literární pozůstalost uložená v Památníku národního písemnictví však informace o jejím způsobu práce potvrzují. Děj povídky navíc téměř přesně kopíruje dopisy, které jí Marie Karasová, její otec Josef Karas a manžel Rudolf von Kölbl zaslali.

Povídka byla poprvé uveřejněna pod názvem *O krásné Marii* ve sbírce *Pěšinkami srdce*,²⁴⁾ vydané roku 1902. Na sbírku kladně reagovali kritikami jak Arne Novák,²⁵⁾ tak Camill Hoffmann.²⁶⁾ Zatímco F. X. Šalda Marii negalantně přirovnal ke svlačci, A. Novák v ní viděl dokonalou lesní jedli.

I přes celkem příznivé kritiky se povídka sama u Mariiny rodiny rozhodně nadšení nedočkala a dle ústní rodinné tradice musela spisovatelka rodině Karasů horko těžko vysvětlovat, proč mimo jiné téměř doslovně využila dopisy, které jí byly zasílány.

Jaké byly další osudy vdovce Rudolfa von Kölbl a jeho dcery Žofie? Byl jako úředník několikrát přeložen, až se pravděpodobně někdy v průběhu 1. světové války ocitl v Linci, kde již s dcerou zůstal.²⁷⁾ Žofie se tam 18. 4. 1922 provdala za vrchního oficiála Hanse Panuschku.²⁸⁾ V době sňatku již nemohla vystupovat jako šlechtična s predikátem *von*, neboť používání šlechtických titulů a výhod s nimi spojených bylo v Rakousku zrušeno zákonem z 3. dubna 1919. Rodina Kölblů se tedy ze svého šlechtického stavu mohla těšit necelých 20 let.

J.; Vzpomínky, Praha 1994, s. 200.

23) Stejně na Svobodovou vzpomíná např. její švagr, lékař a spisovatel, F. Skácelík: „*Vykořistila – pokud vím – několik bytostí ke svým literárním potřebám, měla své pověstné „notýsky“ napěchovány jejich výroky, skutky, radostmi, žalostmi, kterých jim sama dost způsobila – byl-li jsem jedním z těch předlohyvých králíků, nevím.*“ – SKÁCELÍK, F., Krásná setkání, Praha 1970, s. 278.

24) Sbírnka *Pěšinkami srdce* vyšla po prvním vydání v r. 1902 znovu v letech 1918 a 1940. Lidové nakladatelství vydalo v roce 1971 pod stejným názvem výbor z této, ale i několika dalších povídkových sbírek Růženy Svobodové. Při tomto nevhodném a zavádějícím způsobu, byly v takto vzniklé publikaci z r. 1971, pochopitelně některé z povídek vynechány, což se stalo také s povídkou *O krásné Marii*, která v něm tudíž není vůbec obsažena.

25) Recenze, podepsaná A. N. [Arne NOVÁK]: Růžena Svobodová. *Pěšinkami srdce*. Povídky. Knihovny „Lumíra“ sv. II. Nakl. J. Otty, 1902, 251 str., uveřejněna in *Ženský svět*. List paní a dívek českých. Orgán ústředního spolku českých žen, roč. VI / 1902, s. 247.

26) HOFFMANN, Camill: *Tschechischer Brief, Das litterarische Echo*. Halbmonatsschrift für Literaturfreunde, roč. VI / 1904, č. z 1. 3. 1904, s. 797.

27) Pohlednice Rudolfa von Kölbl tchánovi J. Karasovi, datovaná 14. 12. 1917 v Linci, v archivu autorky.

28) Svatební oznámení Žofie Köbllové a Hanse Panuschky, v archivu autorky.